

I. MOJSTRANA IN ZGORNJA RADOVNA

ZGODOVINSKI POGLED

1. UVOD

Zgodovina krajev v Krajevni skupnosti Dovje-Mojstrana je zelo bogata in povezana z loškimi (škofjeloškimi) in tako tudi s freisinškim (brižinskim) gospostvom. Obsežno gradivo o zgodovini teh krajev kaže na veliko pestrost ne samo pokrajine, pa pa na delo in ustvarjanje ljudi na tem ozemlju. Zanimiva so domača krajska (ledinska) in osebna imena ter razlage njihovega izvora, domači izrazi za predmete in opravila. Bogato ustno izročilo o tem so v pisni obliki ohranili Mirko Kun in v Triglavskih pravljicah, Miha Ancelj-Tilešev v obsežni, a žal neobjavljeni Kroniki Dovjega in Mojstrane, v zadnjem delu pa Franci Voga v več knjigah. Ob visokem jubileju gasilstva v Mojstrani je zato primerno, da podamo kratek pregled zgodovinskih dogodkov na našem ozemlju.

2. GEOGRAFSKA OPREDELITEV

Mojstrana je vas v Zgornjesavski dolini, Zgornja Radovna pa manjša vas na zgornjem koncu doline Radovne. Skupaj z Dovjem in Belco sta vključeni v Krajevno skupnost Dovje-Mojstrana, le-ta pa v obino Kranjska Gora (*1).

Območje Krajevne skupnosti je reliefno razgibano. Obsega ozemlje od državne meje, ki poteka po Karavankah (Kepi, Babi, Hrušanski vrhu), navzdol po potoku Dobršniku, preko Save Dolinke v Julijske Alpe v pobočje Mežakle in preko Jerebikovca v dolino Radovne, mimo Zgornje Radovne, na Srednjo goro, Rjavino, Triglav, Pihavec, Stenar, Škrlatico, Vrtaški vrh, nato pa severno oz. Savo Dolinko in za vasjo Belca, ki sedaj vključuje še zaselek Podkuže, po dolini Belce do državne meje. Obsega vsoto katastrsko obino (k.o.) Dovje in delno še k.o. Višelnica (na območju Zgornje Radovne) in k.o. Gozd (na območju Podkuž). Samo katastrska obina Dovje obsega 10.273,10 ha zemljiš (*2). Gre za del Karavank, navedenih vasi in v Julijskih Alpah območje Triglavskega narodnega parka s Triglavom (**3) in z dolinami Vrata, Kot in Zgornja Radovna. Mojstrana leži na nadmorski višini 640 m, Dovje na 730 m, Belca na 690 m in Zgornja Radovna na 790 m (*4).

V Mojstrani je po podatkih obine Kranjska Gora prijavljenih 1.211 prebivalcev, na Dovjem 602, na Belci 167 in v Zgornji Radovni 67 prebivalcev (*5). Uradni statistični podatki konec leta 2012 prikazujejo, da je bilo v Mojstrani 1.179 prebivalcev, na Dovjem 630, na Belci 175 in v Zgornji Radovni 73 prebivalcev.

Mojstrana je največja vas v KS in leži ob izlivu Triglavске Bistrice v Savo Dolinko, med Karavankami na severni strani in Julijskimi Alpami na južni strani. Iz Mojstrane je najboljši dostop v alpske doline Vrata, Kot in Krmo in v samo osrednje Julijskih Alp, v podnožje najvišjega vrha Triglava (*6).

Mojstrana ima po Dolini (*7) mimo Rate dobro cestno povezavo z Italijo. Cestno povezavo z Avstrijo ima po Dolini in preko Korenskega sedla, še krajšo skozi Karavanški cestni predor na Hrušici. Dodatno povezavo z Avstrijo ima skozi Karavanški železniški predor na Hrušici. Iz Mojstrane do Brnika, kjer je mednarodno letališče Jožeta Pučnika, je dobrih 45 km. Do Ljubljane je 72 km po avtocesti od Hrušice dalje.

Zgornja Radovna leži v razširjenem zgornjem delu doline Radovne, ob reki Radovni, ki jo napajajo vode iz doline Krme (Krmarca) in doline Kota (Kotarca). Naselje obdajajo Pokljuka, Srednja gora, Mežakla, preko Kosmačevega prevala je povezana z Mojstrano, po dolini Radovne pa z Bledom.

3. DOMA E ZANIMIVOSTI

V Mojstrani ni več kovinske proizvodnje v KOOP, ni več lesne predelave v LIP Bled, ni več hotela Triglav, na njegovem mestu zgrajene tri stavbe samevajo. Registriranih je nekaj več kot sto samostojnih podjetnikov, majhnih d.o.o., nosilcev dopolnilne dejavnosti in sobodajalcev. V vasi so Mercator trgovina in prodajalna kruha Planika, osnovna šola 16. december, zdravstvena ambulanta, pošta, obinska knjižnica, pisarna krajevne skupnosti, prostori TD, PD, picerija Kot, bife Krma, Hostel in bar pri Jozlnu, kmetija odprtih vrat pri Železnku. Na Dovjem je picerija Špajza, gostilna pri Katrin in Hram pri Aljažu, v Vatišu pri Dovjem penzion Vila Roza in v Kamnah pri Dovjem kamp (camping Kamne). V Zgornji Radovni je gostilna Psnak, v poletnem času pa sta odprta gostilna pri Periniku in Aljažev dom v Vratih. V zimskem času delujeta vlečnica in drsališče.

Krajevne zanimivosti v Mojstrani so: podružnica cerkev sv. Klementa (**8), Španova hiša (s sončno uro z letnico 1747), Šmercova hiša (nekdaj znana planinska gostilna) z obnovljenima stenskim slikama, Ambroževa hiša (pri Mruševu - s spominskim obeležjem za čebelarja in trgovca z medom Mihaela Ambrožiča), Slovenski planinski muzej z informativno točko Triglavskega narodnega parka (s prikazom zgodovine gorništvā, planinstva, alpinizma in gorske reševalne službe).

Krajevne zanimivosti na Dovjem so: farna cerkev sv. Mihaela (**9 - z obnovljenimi Aljaževimi orglami, poslikavami in fresko križanje), dovško planinsko pokopališče z grobom Jakoba Aljaža (*10) in grobovi ponesrečenih planincev (dr. Juga, Koflerja, Rabič idr.), urejene vaške

kme ke hiše z alpsko arhitekturnimi značilnostmi (vhodna vrata), hiša pri Pehtutu s spominskim obeležjem (*11) in ob glavni cesti spomenik Jakobu Aljažu.

Krajevne zanimivosti v Zgornji Radovni so: urejene domače kmečke hiše, posebno pri Psnaku, Gogalova lipa in muzejska domačija pri Pocarju.

Prostovoljno gasilsko društvo Mojstrana deluje na območju Mojstrane in Zgornje Radovne, na območju Dovjega in Belce pa PGD Dovje.

Ko je obratovalo podjetje LIP Bled v Mojstrani, je bilo 4.5.1981 pri njih ustanovljeno prostovoljno industrijsko gasilsko društvo (PIGD). V prvem letu delovanja so z dobro organizacijo gasilske veselice in pomočjo podjetja kupili motorno brizgalno Rosenbauer 1200/8, ki je bila najmočnejša gasilska brizgalna v takratni GZ Jesenice. V letu 1983 so razvili svoj prapor. Društvo so vodili predsedniki: Jože Košir-Brk od 1981 do 1990, Lado Gruden od 1990 do 1995 in Ante Troha od 1995 do 2002. Poveljniki so bili: Janez Milonik-Krulu od 1981 do 1989, Peter Motnik-Matičev od 1989 do 1994, Miro Lojvec od 1994 do 1999 in Marjan Matošič od 1999 do 2002. Leta 2002 je matično podjetje prodalo obrat Mojstrana in s tem je prenehalo delovati PIGD. Nato so se gasilci tega društva vključili v delo PGD Mojstrana in PGD Dovje.

4. ZGODOVINSKI ORIS

1.

Freisinška škofija se je usidrala na slovenskem ozemlju, ko ji je nemški kralj Oton II. dne 30.6.973 in novembra 973 daroval obsežno posest na območju Škofje Loke in Poljanske ter Selške doline, kasneje pa je nemški kralj Oton III. potrdil freisinško (loško) posest na Kranjskem, v letu 1002 pa je nemški kralj Henrik II. dodatno daroval škofjeloškemu gospostvu še dodatno ozemlje v okolici Škofje Loke (**12). Loško gospostvo je doseglo končne meje do konca 13. stoletja. Freisinška posest je trajala do sekularizacije (*13).

Freisinška škofija je dobila posestva še na območju Dolenjske, južno od Mirne, preko Krke in proti Gorjancem, o čemer priča listine in urbarji (iz leta 1251, 1291 in 1306). Kdaj so freisinški škofje dobili prva ozemlja na Dolenjskem, zgodovinarji ne morejo točno ugotoviti. Pogodba iz leta 1074 nakazuje, da so freisinški škofje že takrat imeli ozemlje na Dolenjskem na območju Vinjega vrha (*14).

2.

Leta 1033 je podelil cesar Konrad II. del dovške posesti freisinškemu škofu, drugi del posesti pa je daroval grof Adalberon freisinški cerkvi med leti 1029 in 1045. Ta teritorialno sklenjena posest, ki je bila povezana v enotno dovško županijo (in officio et villa Lengenuelt), je bila upravno priključena oddaljenemu loškemu gospostvu. Ozemlje je obsegalo predel od potoka Belca na zahodu, po vrhovih Karavank do potoka Dobršnika na vzhodu, preko Save Dolinke na Belplazu (v Mežakli), Utrovplazu, vrh Jerebikovca, imžope, Polevc, do Zgornje Radovne, nato na Srednjo goro, Rjavino, Kredarico, Triglav, Luknjo, Križ, Roglico, Kukovo špico, Vrtaški vrh, preko Save Dolinke na Belco in po potoku Belca, tako da je vključevalo celotni dolini Kota in Vrat (**15). To ozemlje je bilo omejeno z (briksenškim) belopeškim gospostvom na zahodu in blejskim gospostvom na vzhodu.

Noticia bonorum de Lonka (okrog leta 1160) omenja Dovje s slovenskim prebivalstvom (De Sclauis) in le 4 hube (quator mansi) (**16). Dr. Pavle Blaznik je raziskoval freisinške posesti v župi Dovje in je vse bistveno objavil v razpravi iz leta 1955. Njegova pisna pojasnila navajajo, da so letnice 920 in 980, ki jih zasledimo pri Lavtižarju in Aljažu v zvezi s freisinško posestjo na Dovjem, brez vsake podlage (*17). Iz gradiva Inštituta za območje in narodno zgodovino SAZU iz leta 1975

(*18) je razvidno, da se v listinah omenja Dovje prvi leta 1029 kot loco Lenginvuelt dico, kot Lenginvelt okoli leta 1065 in Lengenuelt leta 1160 ter Lengenvelt leta 1274. To gradivo, ki potrjuje ugotovitve dr. Pavla Blaznika, da je šlo za drugi del daritve dovškega ozemlja v letih 1029 do 1045, bi bilo potrebno dodatno strokovno preučiti.

Dovje je postala samostojna županija (občina) leta 1286. Po podatkih v urbarjih je potekala kolonizacija tega ozemlja od daritve dalje tako, da je do leta 1291 (*19) bilo na Dovjem 28 hub (*20). Enako število hub je v urbarju iz leta 1318 (*21). Škof Enrico Freisinški je leta 1253 poslal na to območje kmete iz okolice Innichena v Pustertalu (*22). Po letu 1318 je prišlo na dovških tleh do majhnega gruntarskega prirastka.

V času kolonizacije so prav lahko prišli naseljenci ne samo s Koroške ali Tirolske (kjer so bila freisinška posestva), pa tudi pa z Dolenjske, s Klevevškega gospostva, ki je bilo med Krko in Mirno. To se kaže v dovškem dialektu, ki odstopa od dialekta ostalih vasi v Zgornjesavski dolini. Znana sta dolenjska refleksa sredi gorenjskega dialekta nega ozemlja, široki e in o; tj ei in ou. Še danes so znane besede v pogovoru med domačini: sneih, breih, gneizd, mleik, streiha, keiha, breiza, svei a, ceista, veitr, želeiz, leis, deiža, leit, leita, z leitmi, medveid, peite, prteipat, deivat, podeivat, skreigat, jeidu, veidu, seiku, nou, snou, mou, bouh, stouh, lepou, grdou (*23).

Posebej zanimiva bi bila primerjava izvora in izgovora posameznih besed, ki se ohranjajo v naših krajih in odstopajo od besed sosednjih vasi v Dolini ali knjižnega jezika (*24).

3.

V Mojstrani so bile na novo ustanovljene prve hube (grunti) šele v letu 1317 (*25). To so bile kmetije: Španova, Novakova, Vakatova, Meselova in Pavleševa. Po zapisanem ustnem izročilu naj bi bila že v 10. stoletju zgrajena Španova hiša in je kmetija obsegala vse ozemlje kasnejših petih kmetij v Mojstrani. Gospodar pri Španu je dal sinovoma deleža, da sta naredila Novakovo hišo in Vakatovo (bila na izteku smučišča), od Vakatove je nastala Meselova hiša, od Novakove pa Pavleševa hiša (*26).

Kasneje je prišlo na celotnem ozemlju do majhnega povečanja naselitve kmetkega prebivalstva. Po stanju leta 1755 je bilo (*26) poleg cerkvene kmetije še 27 hub na Dovjem, 5 v Mojstrani, 1 na Belci in 1 pri Seduniku, ki so imele v povprečju po 5 oralov (*27) zemlje. Skupno je bilo 121 domačij in 926 prebivalcev. Poleg hub je bilo na tem območju še 72 polhub, 8 kajž, 52 gostav in 2 samostojna mlina (*28).

Na dovškem in mojstranškem ozemlju je prišlo do večjega naselitvenega vala sredi 14. stoletja, ki je bil posledica razvijajočega se fužinarstva. Iz urbarjev 1291 in 1381 je razvidno, da gre za štiri praznike (**29), ki so dajali gospostvu izključno davek le v železu. Oprošeni so bili drugih podložniških obveznosti. Prazniki so bili naseljeni kot rudarji brez hub v Mojstrani. Pogoji za razvoj železarstva v Mojstrani so bili ugodni zaradi močnega toka Triglavske Bistrice, ki je gnala mehove, rudo in oglje pa so dobivali iz Vrat in Radovne. Oskrbovanje fužinarjev so najprej prevzeli kmetje z Dovjega, z novo naselitvijo kmetov v letu 1317 v Mojstrani, pa so le-ti prevzeli oskrbo fužinarjev v Mojstrani (*30).

Štirje fužinarji-prazniki so postavili gručasto naselje med levim bregom Triglavske Bistrice in Savo Dolinko, kjer stojijo še danes najstarejše hiše: Skumaveva, Orehnikova, Luksova in Koširjeva (*31). V Mojstrani so bile polhube (polgrunti, polkmetije): Vapš, Drk, Til, Košir, Luks, Skmavc in v Zg. Radovni Požrv. Kajže v Mojstrani, ki so imele posestvo v obsegu 1/3 kmetije, so bile: Kruloveva, Tileševa, Koncbahova, Turkova, Šrajeva, Šimenceva, Binševa, Mihveva in Železnikova (*32).

4.

Dovje je bilo upravno in cerkveno središ e v teh krajih vsa stoletja.

Prebivalstvo na tem obmo ju se je preživljalo s kmetijstvom, gozdarstvom, fužinarstvom, oglarjenjem, dninarstvom in raznimi rokodelskimi deli (tkalstvom, tesarstvom, krojaštvom, evljarstvom, zidarstvom, usnjarstvom, kovaštvom, mlinarstvom, prevozništvom, žagarstvom, ebelarstvom, gostinstvom, gorskim vodništvom in planinskim ter lovskim turizmom). Pove evalo se je število kajzarjev in gosta ev.

5.

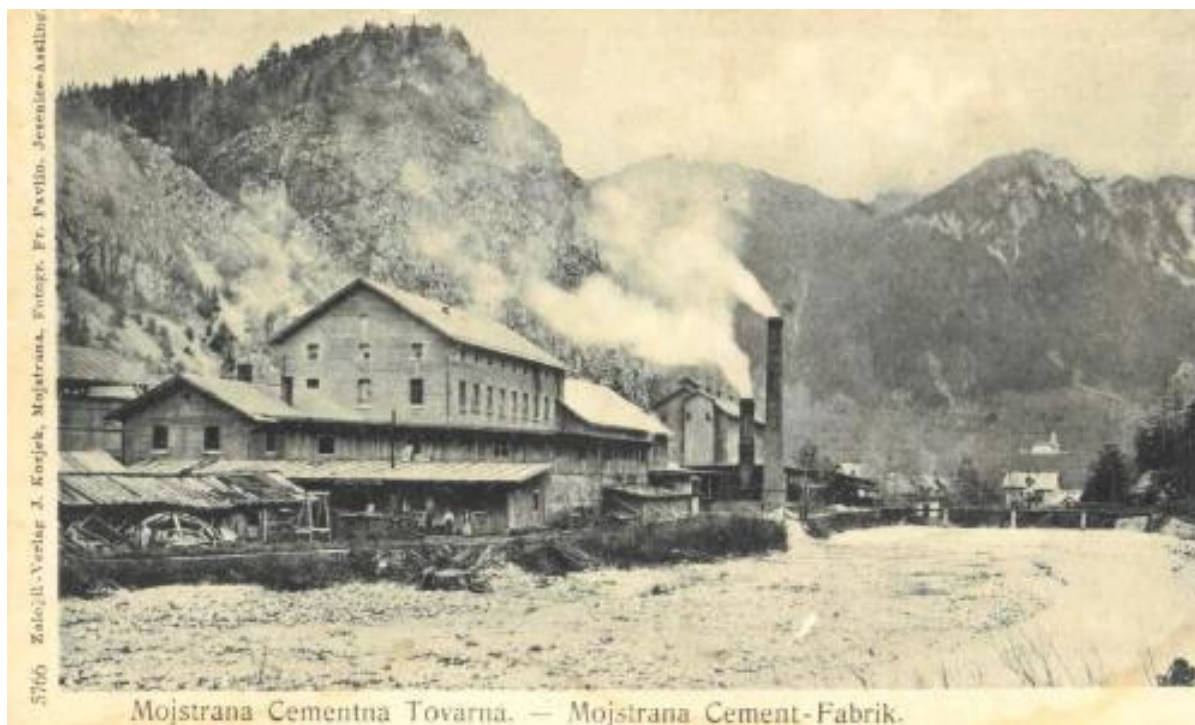
Rudo za fužine v Mojstrani (pe i na volka) so kopali v Požarju , nasproti Cmira v Vratih, v predelu Zgornje in Spodnje Rudice in pod Stenarjem. Za potrebe fužinarstva so doma ini delali kot oglarji v Vratih, Kotu, Radovni, Mežakli, v Brani (na Boru), kjer se še najdejo ostanki kopiš (*33). V za etku 16. stoletja so Italijani iz Brescije prinesli novo tehnologijo pridobivanja železa v plavžih. Ves as je bila fužina v Mojstrani povezana z obratom Plavž na Jesenicah. Leta 1630 so fužino v Mojstrani kupili Locatelliji, od njih pa leta 1730 Krištof Forstlechner. Kdor je talil na Plavžu, je bil obenem gospodar v Mojstrani. Tu so imeli tri kladiva za prekovanje in vle enje železa. Po Locatellijih so leta 1737 prešla kladiva v Mojstrani v posest barona Antona Pitonija, leta 1749 Kajetanu Brankovi u v zakup. Leta 1742 so Plavž in Mojstrano nasledniki Locatellijev prodali grofu Juliju Andreasu Buceliniju. Leta 1752 pa sta Plavž in Mojstrana prešla v posest veletrgovca z železom Michaelangela Zoisa-barona Edelsteina, za njim pa jih je prevzel Žiga Zois (*34). Valentin Ruard, francoskega rodu, po poreklu iz Belgije, je leta 1775 odkupil od Žiga Zoisa fužino v Mojstrani in na Plavžu na Jesenicah-Savske fužine, dodatno še rove v Savskih jamah. Leta 1789 je fužino prevzel njegov sin Leopold Ruard. Za obratovanje plavža na Plavžu so dovažali ve je koli ine rude iz Zgornjesavske doline. V letu 1837 je fužino podedoval sin Viktor Ruard. Takrat je v fužini v Mojstrani, ki je pripadala Savskim fužinam, delovala ena pudlova pe , varilni ogenj za mozeljne, ogenj za žilavljenje železa z zaprtim ognjiš em, ogenj za ogrevanje in težko kladivo za mozeljne. Poleg tega sta obstajali še dve kladivi, eno za grobo in drugo za fino vla enje jekla. V letu 1871 je Viktor Ruard s svojim premoženjem pristopil (vklju no s fužinarskimi obrati v Mojstrani) k družbi KID v Ljubljani (kjer je bil generalni ravnatelj Carl Lukmann, tehni ni ravnatelj pa Lambert Pantz). Pomanjkanje rude in huda konkurenca francoskega feromangana ter zmanjšanje prodaje so povzro ili hudo denarno stisko v KID. Prišlo je do koncentracije železarstva na Jesenicah in izgradnje martinovke in preselitev drugih obratov, posebej valjarne iz Bohinja na Jesenice v letu 1890 (*35). S koncentracijo železarstva je prišlo do preselitve delovnih kadrov, iz Mojstrane na Jesenice kar 41 delavcev (*36). V Mojstrani je zaradi pomanjkanja rude ostala kova nica in s tremi kladivi in ta fužina je obratovala vse do likvidacije v letih 1887/1888(*37).

6.

O francoski zasedbi naših krajev in vplivu na razmere pri življenju ljudi nismo našli zanesljivih podatkov. Avstrija je sklenila mir s Francozi leta 1801. Posedva nemških cerkvenih knezov so bila podržavljena in tem tudi obsežna zemljiška gospostva briksenških in freisinških škofov na Kranjskem (Bled, Škofja Loka) ter bramberških na Koroškem (*38). Francoski pravni red je za kratek as posegel v avstrijski pravni red (npr. sodstvo, deljivost kme kih posestev, ukinitev posameznih davkov, omejitev izterjave nepla anega davka). Ob koncu spopadov leta 1813 so se posamezni francoski oddelki z Jesenic umikali po Zgornjesavski dolini mimo Rate proti Trbižu (*39). Na ta as nas spominjata spominska ploš a padlemu avstrijskemu vojaku na cerkvenem obzidju na Dovjem in ime Tabre (med Podkužami in Gozd Martuljkom), kjer je imela francoska vojska znane (vsaj tri) strelske tabore.

7.

Ve je spremembe pri delu in v življenju ljudi na Dovjem, še bolj pa v Mojstrani so nastale z izpeljavo železnice skozi Dolino od Jesenic do Trbiža (leta 1870), opustitvijo fužinarstva v Mojstrani (1888) in izgradnjo cementarne (1893), ki je delovala vse do leta 1935. Doma inini so skopi zaslužek dobili pri delu na zemlji, z živinorejo (pašo, sirarstvom, oglarjenjem), pri gozdarskih delih, na lovih kot gonja i, z gorskim vodništvom (*40) in nošnjo za gradnjo in oskrbovanje ko .

8.

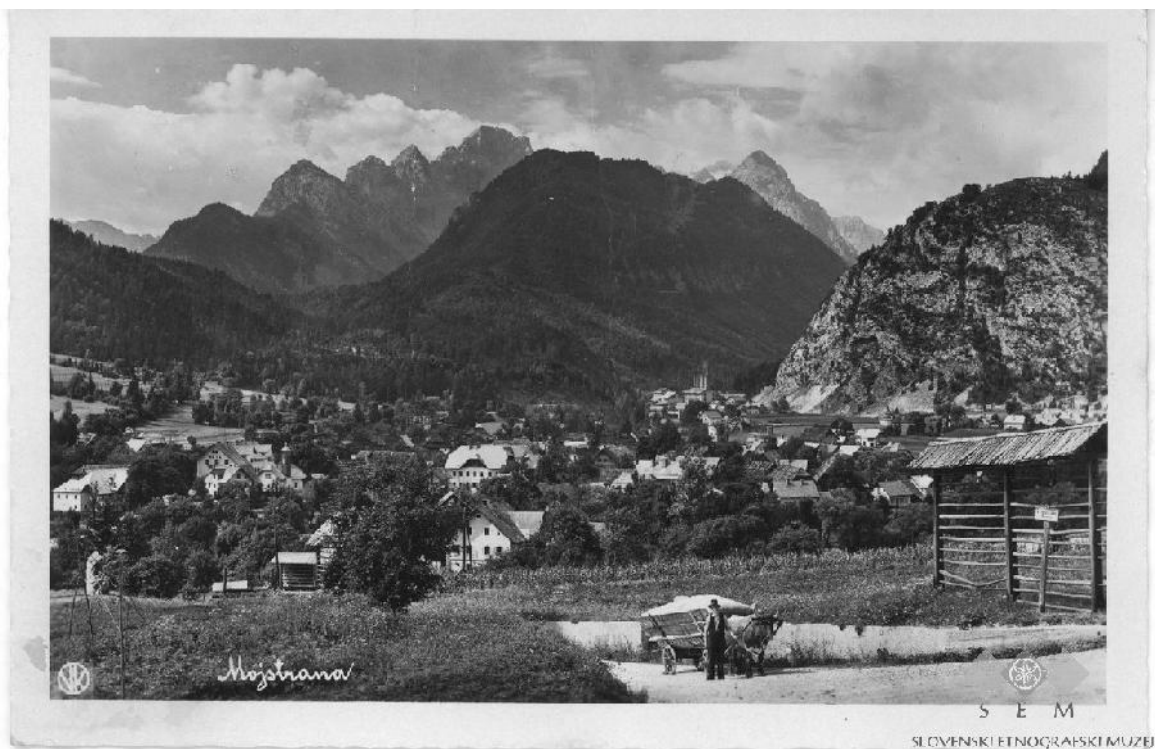
Spremembe so prinašale nove poglede na narodno zavest in ve je možnosti za organiziranje ljudi in s tem ustanavljanjem raznih društev. Enorazredna osnovna šola (s te aji) je bila na Dovjem od leta 1830, od leta 1854 pa redna šola (**41). Leta 1882 je bila zgrajena šolska stavba, v kateri je bila leta 1893 odprta šolska knjižnica. Osnovna šola je bila na Dovjem do leta 1964, jeseni leta 1964 pa je bila odprta nova osnovna šola 16. december v Mojstrani.

9.

Na Dovjem so bile že pred prvo svetovno vojno gostilne pri Šetinu, Blažaju, Železniku, Pehtutu, v Mojstrani kantina pri Pajerju, kasneje gostilna pri Šmercu, gostilni pri Periniku in pri Požgancu ter hotel Triglav. Že leta 1907 so ustanovili tujsko-prometno društvo Dovje-Mojstrana (*42).

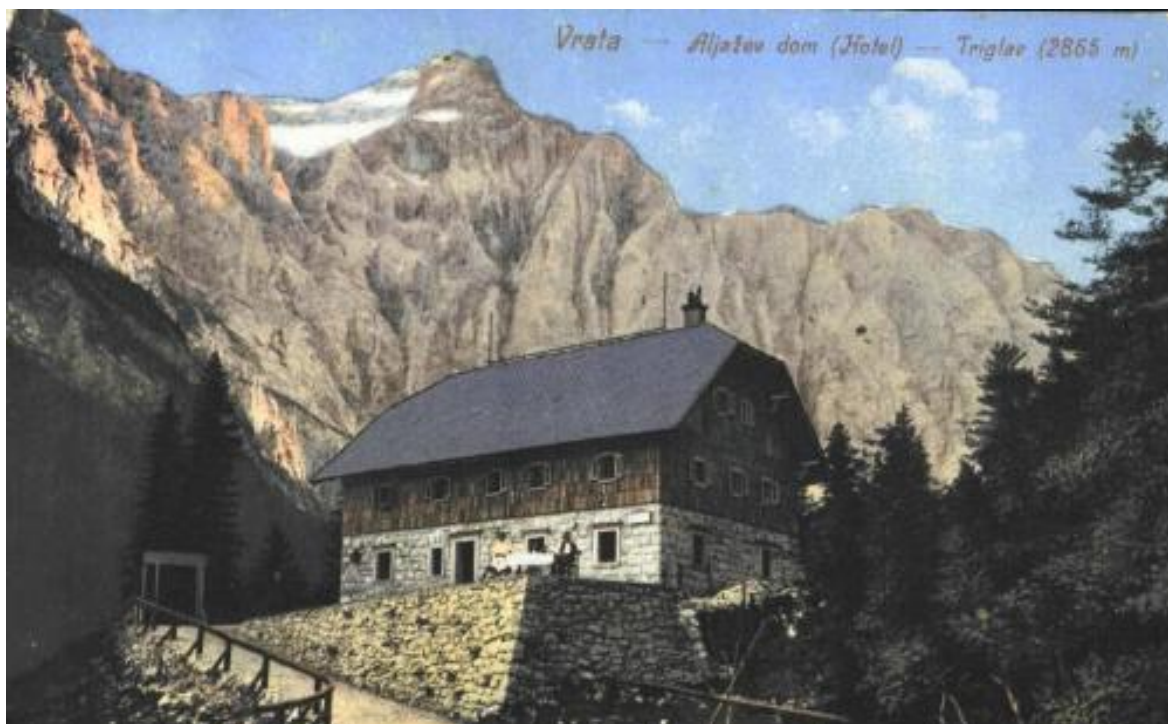
10.

Od leta 1890 do prve svetovne vojne se je pove alo v Mojstrani število hiš za 45. Zaradi pove anega števila prebivalstva in gospodarske mo i je Mojstrana za ela prevzemati ve stoletni primat Dovjega in celo sedež takratne ob ine je leta 1921 prešel v Mojstrano (*43).

11.

Konec avgusta 1889 je prišel na Dovje župnik Jakob Aljaž, ki je ostal na Dovjem vse do svoje smrti leta 1927. Izreden vpliv na dogajanja in obseg dela, ki ga je skupaj z domačini in sodelovanjem s SPD in drugimi prijatelji opravil Jakob Aljaž v domačih vaseh, v Vratih in na Triglavu, in njegovo delo na glasbenem področju je obsežno popisano v Aljaževem zborniku (*44). Delo Jakoba Aljaža v slovenskem planinskem izročilu je predstavljeno v več publikacijah (*45) in temelji na Aljaževem delu pri gradnjah v gorah: stolpa na Triglavu, Triglavske koče in kapelice na Kredarici ter v Vratih: Aljaževa koča, prvega Aljaževega doma in sedanjega Aljaževega doma.

Aljaž je veliko pomagal ljudem v teh krajih, ker je dajal delo doma inom in jih narodnostno spodbujal. Z razvijanjem dolinskega in gorskega turizma je omogočil doma inom dodatni zaslužek in uveljavitev slovenskih planinskih vodnikov in gorskih nosaev. S svojimi stališči in zapisi v Planinskem vestniku je vplival na gorniško vzgojo. Ni bil navdušen nad prihajajočim alpinizmom, imenovanim vratolomna turistika, saj je na dovškem pokopališču pokopaval žrtve gora. Jakob Aljaž je s svojim delom in prijateljevanjem pokazal, da slovenski narod pri delu in aktivnostih v gorah ne zaostaja za drugimi narodi.

12.

Že pred 1. svetovno vojno so v Mojstrani ustanovili Sokolsko društvo, Jakob Aljaž pa Katoliško izobraževalno društvo. Leta 1920 so v Mojstrani obnovili Sokole, na Dovjem pa Orle. Društvi sta skrbeli za predavanja, dramsko, pevsko in telovadno dejavnost. Kulturna dejavnost (igre, petje) je bila zelo priljubljena med domačini, posebej cerkveno in posvetno petje pod vodstvom Jakoba Aljaža. V domačem okolju je za dovško dramatikona dovškem odru opravil veliko Franc Dovžan (Režunov) kot igralec, režiser in avtor dramatisacij povesti (*46). V slovenskem prostoru sta se kasneje uveljavila igralca Rudi Kosma (Brolhov) in Julka Dovžan (Stari), sedaj kulturno dejavnost nadaljuje KUD Jaka Rabi (*47), pevsko tradicijo pa pevski zbor Triglavski zvonovi.

13.

Samostojno planinsko društvo Dovje-Mojstrana je bilo ustanovljeno po Aljaževi smrti leta 1928 (*48). Planinci so sledili novemu, alpinisti nemu pristopu v gore, razvoj planinstva je pritegnil ve doma inov, ki so postali uspešni alpinisti in gorski reševalci, med katerimi so bile najbolj znani alpinisti »mojstranške veverice« (*49).

14.

Smuarija ima veliko tradicijo v teh krajih, posebej v Mojstrani. Lovca Janez Rabi (Palkov-Hotelir) in Janez Skumavc (Požrv) iz Radovne sta se že leta 1896 seznanila s smu mi, ko sta vodila na lov v Vrata švedskega lovca (*50). Nato sta leta 1908 prinesla iz Gradca prve smu i (*51), pri katerih so uporabljali le pastirske palice, za evlje pa »gojzarje«. Mojstranani so se udeležili smu arskega te aja in tekmovanja v Bohinju leta 1913 in prvi trije na tekmi so bili Mojstranani: Ernest Rabi -Krofov, Janez Rabi -Hotelov in Gregor Klan nik- Meselov (*52).

Po prvi svetovni vojni so ustanovili smu arsko društvo. Leta 1921 je bilo prvo državno (jugoslovansko) prvenstvo v smu arskih tekih v Bohinju, kjer je prvo mesto osvojil Janez Hlebanja-Luksov iz Mojstrane (*53). V sezoni 1925/26 sta na tekaških tekmah za ela zmagovati brata Janko in Joško Janša-Železnikova z Dovjega in pri ženskah Minca Rabi -Hotelova iz Mojstrane. Leta 1926 so v Mojstrani zgradili skakalnico pri Gran išči, leta 1929 so na Boru zgradili ve jo skakalnico. V slalomu in tekih je postal uspešen Albin Jakopi . Prišli so mlajši športniki: Karel in Alojz Klan nik, Ciril Lakota, Gregor Klan nik, Miha Rabi in tik pred drugo svetovno vojno še legendarni planiški orel Janez Polda (*54).

Gorski vodniki, nosa i, lovci, drvarji so pri delu uporabljali smu i, znanje smu anja (tekov in skokov, kasneje alpskega smu anja) so izpopolnjevali na te ajih, zlasti z norveškimi trenerji. Veliko vlogo pri nadaljnjem razvoju smu arije (teka ev in skakalcev) v Mojstrani je imela u iteljica Minca Rabi -Hotelova Minca, nazadnje poro ena Eberle, ki je bila od leta 1925 u iteljica na osnovni šoli na Dovjem(*55).

Tudi po drugi svetovni vojni je bilo zelo razgibano tekmovalno smu anje in doma ino so dosegali velike uspehe v smu arskih tekih in skokih, nekateri so postali državni prvaki: Karel Klan nik, Janez Polda, Zdravko Hlebanja, Mara Rekar, Milena Cindri , Marjan Pe ar, Franc Lakota (*56), kasneje še Tone Djuri i , Dušan Mrak in Lidija Pšenica. Kar 18 doma ih športnikov je

uspešno nastopalo na zimskih olimpijadah (**57). V zadnjem času sta bila najbolj uspešna športnika Alenka Dovžan in Jure Košir.

15.

Ob velikih družbenih in gospodarskih spremembah ter posameznih požarih v doma in vaseh, je razumljivo, da so Dovžani in Mojstrani že leta 1889 ustanovili skupno Gasilsko društvo (požarno brambo), vendar pa so Mojstrani leta 1893 ustanovili svoje gasilsko društvo. Obe društvi sta imeli pravila z enotnim geslom: »Vse za gasilce«.

Društvi sta sodelovanje ohranili pri gašenju, slovesnostih in veselicah, pogrebih gasilcev in pri maši vsako leto na dan sv. Florjana (4. maja), opustili pa so parado od farne dovške cerkve čez Savški most do mojstranske cerkve (*58).

16.

Med prvo svetovno vojno je bilo v naših krajih precej vojaštva, ker se je prišlo do dodatne frontne linije. Vojna je znatno posegla med prebivalstvo, med vojno je padlo ali umrlo zaradi bolezni 34 domačinov, pogrešanih je bilo 11 domačinov in ujetih je bilo 9 domačinov (*59). Na spomeniku prve svetovne vojne na Dovjem je vpisanih 67 domačinov, ki so bili žrtve prve svetovne vojne.

Velike spremembe je prinesla končna prva svetovna vojna, posebej pa vključitev Slovenije v državo SHS, kasneje Kraljevino Jugoslavijo. Na Karavankah je nastala državna meja z Avstrijo, za Rate pa državna meja z Italijo, ki je sicer potekala tudi blizu naših krajev, namreč prek Luknje v Vratih in na Triglav. S tem so se v teh krajih bistveno spremenili življenjski, prometni in gospodarski tokovi.

Po prvi svetovni vojni se je Mojstrana še hitreje razvijala zaradi možnosti za delo, predvsem v zvezi s cementarno. Ob gospodarski krizi med vojnama so v teh krajih izvajali javna dela: urejanje dovške in mojstranske gobe, regulacijo Triglavske Bistrice. Domačini so dobili dodatno možnost zaposlitve v Kranjski industrijski družbi (KID) na Jesenicah, kasnejši Železarni.

Mojstrana je kmalu po prvi svetovni vojni postala turistično letovišče z razvitim planinskim in lovskim turizmom, saj je celo jugoslovanski kralj Aleksander Karadjodjevi obiskoval Mojstrano in prirejal lov v Zgornji Radovni in Krmi.

17.

Druga svetovna vojna je grobo posegla v te kraje. Po vstaji na Dovjem in v Mojstrani 16. decembra 1941. leta so Nemci zagrozili s požigom vasi Dovje. Okrog novega leta je bilo zajetih in zaprtih 58 prebivalcev (*60), od teh so v februarju 1942 v Begunjah 9 domačinov ustrelili kot talce, 28 domačinov pa poslali v taborišča (*61). Med drugo svetovno vojno je izgubilo življenje (kot borci, talci in umrli v taboriških) 66 domačinov (*62), med njimi so bili gasilci, ki so zapisani na spominski plošči na gasilskem domu v Mojstrani.

5. ZAKLJU EK

Dogajanja med vojno in velike družbene spremembe po drugi svetovni vojni pa niso vplivale na delo in aktivnosti gasilcev. V Mojstrani se je zaradi gradnje hiš na Velikem bregu in stanovanjskih blokov na ulici Alojza Rabi a ter Triglavski ulici mo no pove alo število prebivalstva.

Prebivalci Mojstrane in Zgornje Radovne vedno zelo prijazno sprejemajo pobude gasilcev za sodelovanje. Gasilci se odzivajo na njihove pozive na pomo in na vabila doma ih društev za sodelovanje.

PGD Mojstrana je povezano v ob insko Gasilsko zvezo Kranjska Gora in zelo dobro sodeluje ne samo z gasilci sosednjega društva na Dovjem, pa pa z vsemi gasilskimi društvi v ob inski zvezi in s posameznimi gasilskimi društvi po Sloveniji in na Koroškem.

Zbral in uredil: Mihael Kersnik

Lektoriranje: prof. Maruša Podrekar

prof. dr. Stanko Klinar

6. VIRI, LITERATURA IN POJASNILA

- (*1): Wikipedija: ob ina Kranjska Gora- krajevne skupnosti
- (*2): Darja Pikon: Zgodovina dveh vasic pod Triglavom – Dovje in Mojstrana, diplomsko delo, Maribor 2002
- (*3): Stanko Klinar: Dovje in Mojstrana, vodnik, CMD, Celje, 2007, str. 7:
Dovje in Mojstrana živita s Triglavom, kot živi Heilingenblut z Glocknerjem, Grindelwald z Eigerjem, Zermatt z Matterhornom in Chamonix z Mont Blanc
Staro, doma e ime za Triglav je bilo: Trgvou.
Pojem Triglava ? - Andrej Vali : Triglav, arheološki problem in vprašanja njegovih predstav, Mestna ob ina Kranj, 1997
- (*4): Zemljevid ob ine Kranjska Gora
- (*5) : Wikipedija: ob ina Kranjska Gora- prebivalstvo
- (*6): Turisti no društvo Dovje-Mojstrana, INFO: Kjer si gore podajajo roke
- (*7): Dolina je skrajšano, doma e ime za Zgornjesavsko dolino
- (**8): Darja Pikon: Zgodovina, 2002, str. 93,
www.zupnija Dovje, legenda o postanku sv. bratov Cirila in Metoda
- (**9): Darja Pikon: Zgodovina, 2002, str. 94,
www.zupnija Dovje, župnijska cerkev sv. Mihaela
- (*10): Na grobu Jakoba Aljaža beremo: Vsako jutro v zarji novi/naši zažare vrhovi./ Gledajo, kdaj prideš spet,/ ki si bil jim varuh svet,/ naš triglavski kralj Matjaž,/ župnik z Dovjega, Aljaž.
- (*11): Stari Pehtut z Dovjega (Ivan Brenc) je zabrusil ob inskemu slugi ob mobilizaciji vprežne živine v za etku vojne 1914: Ne dam vola. e se ho e cesar iti vojsko, naj si sam zredi vole in naredi vozove. Ko je bil na sojenju v Ljubljani, se ni opravi il za te besede. V zagovoru je dejal: Kar sem rekel, sem rekel, svojih besed ne bom nazaj jemal. Sodbo vojaškega naglega sodiš a z ustrelitvijo so izvršili leta 1915. Leta 1920 je bila sodba razveljavljena. V spomin na to doma inovo odlo nost so odkrili spominsko ploš o na njegovi hiši (pri Pehtutu na Dovjem št. 18).
- (***12): Urbarji: SAZU, 1963, str. 25
Zgodovina Slovenskega naroda I., (Bogo Grafenauer), Ljubljana 1954: str. 163, 164: Leta 803 je Karel Veliki zaklju il obrske vojne in vklju il v frankovsko državo obsežna osvojena ozemlja, na katerih je uvajal takrat naprednejši fevdalni red, svojo državno-upravno in obrambno ureditev. Potekala je kolonizacija z novim poljedelskim sistemom (triletno kolobarjenje s praho). Vse to so ovirali madžarski vpadi še pol stoletja (907-955).
Zgodovina cerkve na slovenskem, (ve avtorjev), Mohorjeva družba, Celje 1991, str. 53:
Ve ina današnjega slovenskega ozemlja (južno od Drave) je bila od leta 803/811 cerkveno pridružena oglejskemu patriarhatu.
str. 61: Po odlo ilni bitki Frankov nad Obri (Madžari) pri Augsburgu leta 955 so bili pri obnavljanju nemške oblasti nad slovenskimi pokrajinami vklju eni tudi bavarski škofje. Le -ti so dobili od cesarja velike posesti. V letu 973 je dobil freisinški škof okolico sedanje Škofje Loke, leta 1002 je dobil briksenški škof Bled z okolico, bamberski škof pa posesti na Koroškem.
- (*13): do sekularizacije (prenosa iz cerkvene uprave v državno upravo) leta 1803 in v asu od 1838 do 1848 (do zemljiške odveze)
- (*14): Pavle Blaznik: Zemljiška gospostva v obmo ju freisinške dolenjske posesti, SAZU, 1958:
Dolenjsko freisinško gospostvo je segalo na severu od Tel preko Krke do Dolnjega Suhadola in Vrhpolja na jugu in do Strmice-Klevevža in Zavinka, posamezna naselja pa so bila še na desni strani Krke. V 14. st. je imela freisinška dolenjska posest tri upravna središ a: Klevevž, kjer je bilo jedro gospodarstva, Prežek kot postojanko na desni strani Krke in osamljeni Otok na vzhodu.
- (**15): Urbarji freisinške škofije: SAZU, 1963, str. 32,
dr. Pavle Blaznik: Zgodovinski asopis, 1955 (Ž):Freisinška županija Dovje, str. 7 in str. 23
- (**16): Urbarji freisinške škofije: SAZU, 1963, dr. Pavle Blaznik, str. 40 in str. 128

- (*17): pismo dr. Pavla Blaznika z dne 8.4.1973 (arhiv Mihaela Kersnika)
- (*18): Milko Kos: Gradivo za historično topografijo Slovenije (za Kranjsko do leta 1500) pri Inštitutu za občo in narodno zgodovino Slovenije, SAZU, 1975, str. 118
- (*19): Urbar 1291, str. 128
- (*20): Huba, mansus = fevdalno posestvo, ki obsega približno 15-20ha (Slovenski pravopis), Huba = grunt, polje, ki pripada posamezniku (Veliki slovar tujk), Huba = enota kmečke posesti znotraj zemljiškega gospostva (Leksikon CZ: Pravo),
- (*21): Urbar 1381, str. 211
- (*22): Aleksander Rjazancev: Jeklo in ljudje, 1969, str. 18
- (*23): Tine Logar: Dialektološke študije, Slavistična revija, letnik V-VII, str.148
- (*24): Kako pojasniti izvor besede gronzelse? To so brusnice (po domače: prajzelper), v Gozdu – Martuljku (Rutah): možnosti.
- (*25): dr. P. Blaznik: Z, str. 8
- (*26): Miha Ancelj: zapis Mojstranska kronika (MK), neobjavljeno, str. 1, str. 3 in str. 31
- (*27): Oral je:
- 1) prvotno toliko polja, kolikor ga je z eno vprego mogoče zorati naenkrat v enem dnevu,
 - 2) stara plosninska mera – 57,55 ara, 3)
- podobno je jutro-oral = 25-34 ara-(M: Snov: Slovenski etimološki slovar). Povprečna huba na tem območju je imela 5 oralov, to je približno 3 ha polja.
- (*28): dr. Pavle Blaznik: Z, pregledna tabela na str. 11 in str. 12
- (*29): Prazniki (praeznich) so bili naseljeni podložniki, ki niso opravljali tlake, ker niso bili kmetijski podložniki, predstavljajo fužinarski element.
- Slovenski pravopis: Praznik(zgod.) – polsvobodnjak
- (*30): Aleksander Rjazancev: Jeklo in ljudje, 1969, Preteklost v senci Karavank, str. 18
- (*31): France Voga: Mojstrana (M), 2007, str. 16
- (*32): M. Ancelj, zapis MK, str. 35
- (*33): France Voga: M, str. 18
- (*34): Aleksander Rjazancev: Jeklo in ljudje, 1969, Preteklost v senci Karavank, str. 31
- (*35): Aleksander Rjazancev: Jeklo in ljudje, 1964, Razpad fužin in nastanek metalurške industrije, str. 19-37
- (*36): Miloš Magoli: Zgodovinski oris železarstva na Gorenjskem, str. 24
- (*37): M. Ancelj, zapis MK, str. 36 in 36a
- (*38): dr. Josip Mal: Zgodovina Slovenskega naroda, Celje 1993, str. 28
- (*39): dr. J. Mal: Zgodovina, str. 86
- (*40): Evgen Lovšin: Gorski vodniki v Julijskih Alpah, 1961, str. 168
- (*41): Darja Pikon: Zgodovina dveh vasic pod Triglavom-Dovje in Mojstrana, Maribor, 2002:
- Kronika enorazredne ljudske šole na Dovjem od leta 1830 do leta 1956, ki jo hrani Osnovna šola 16. december v Mojstrani
- (*42): France Voga: M, str. 75
- (*43): Zdenka Torkar Tahir: Katalog – Življenje pod Triglavom
- (*44): Klinar, Strojina, Urbanija, Škulj: Aljažev zbornik, 1993
- (*45): Tone Strojina: Jakob Aljaž v planinskem izročilu, 1980
- (*46): Marija Stanonik: Portret vaškega gledališča, SAZU, Inštitut za slovensko narodopisje, Traditiones, št. 7-9, 1982, str. 175
- (*47): Mirko Rabi: Kronika 90-letne kulturne dejavnosti na Dovjem, 2004
- (*48): 80 let organiziranega planinstva na Dovjem in v Mojstrani, 2008
- (*49): najbolj aktivni domači alpinisti so opravili veliko prvenstvenih vzponov doma, tujih gorstvih ali se udeležili odprav v tujino: Klavdij Mlekuž, Zvone Kofler, Janko Ažman, Janez Brojan ml., Miha Smolej, Janez Dolžan (»veverice«) in kasneje Ivo Skumavec, Izidor Kofler, idr.
- (*50): M. Ancelj, zapis MK, str. 167
- (*51): Anton Smolej: Zastetki smučanja v Zgornjesavski dolini, 1955, str. 10

(*52): Anton Smolej: Za etki smu anja v Zgornjesavski dolini, 1995, str. 11

(*53): M. Ancelj: zapis MK, str. 174 in Anton Smolej: Za etki , str. 18

(*54): Janko Perat: Polda, 1973

(*55): M. Ancelj: zapis MK, str. 154

(*56): M. Ancelj: zapis MK, str. 176-177

(**57): Naši olimpijci, KUD Jaka Rabi , 11.4.2008:

Joško Janša, St. Moritz-1928, Janko Janša, St. Moritz-1928, Albin Jakopi , Garmisch-Partenkirchen-1936, Avgust Jakopi , Garmisch-Partenkirchen-1936, Alojz Klan nik, Garmisch-Partenkirchen-1936 in St. Moritz, 1948, Karel Klan nik, St. Moritz- 1948 in Oslo-1952, Janez Polda, St. Moritz-1948, Oslo-1952 in Cortina d Ampezzo-1956, Zdravko Hlebanja, Cortina d Ampezzo-1956, Mara Rekar, Cortina d Ampezzo-1956, Marjan Pe ar, Grenoble-1968, Tone Djuri i , Lake Placid-1980, Dušan Djuri i -Mrak, Sarajevo-1984, Rajko Lotri , Calgary-1988, Jure Košir, Albertville-1990, Lillehammer-1994 (bronasta medalja v slalomu), Nagano-1998 in Salt Lake City-2002, Alenka Dovžan, Lillehammer-1994 (bronasta medalja v kombinaciji), Nagamo-1998 in Salt Lake City-2002, Aleš Brezavš ek, Nagamo-1998, Uroš Pavlov i , Salt Lake city-2002, Urška Rabi , Torino-2006 - mag. Viktor Krevsel: Kdo je kdo med olimpijci od Rate do Rodin, 2004

Olimpijca sta še hokejista, sedaj žive a na Belci: Zvone Šuvak in Edo Hafner

(*58): M. Ancelj: zapis MK, str. 169

(*59): Janez Svobljšak: Aljaževa dovška župnijska kronika, 1989, str. 36/37

(*60) : Franc Konobelj – Slovenko: Jeklo in Ljudje, 1964:

Jeseniška dolina 1941, str. 381

(*61): France Konobelj- Slovenko: Pod Mežaklo in Karavankami so se uprli, 1954, Decembrska vstaja, str. 172

(*62): podatki na spomeniku žrtvam druge svetovne vojne na Dovjem

V Mojstrani, 21.3.2012

